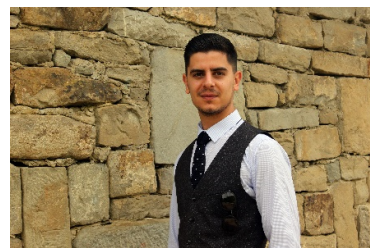

ЗА НЯКОИ МАЛКО ИЗВЕСТНИ АСПЕКТИ ОТ ЖИВОТА НА ОТЕЦ МАТЕЙ ПРЕОБРАЖЕНСКИ

*(По следите на една фотография и идеята за *perpetuum mobile*)*

Йордан Райков

В своята революционна дейност Георги С. Раковски и Васил Левски срещат пламенен последовател и верен сподвижник в лицето на отец Матей Преображенски. Животът и делото на родения през октомври 1828 г.¹ монах го определят като пълноценен будител – той е учител, книжовник, читалищен деец и не на последно място революционер. Предвид това, че най-добре проучени са последните пет години от живота на отец Матей (1870 – 1875), настоящото изложение ще акцентира върху някои слабо проучени или малко известни моменти от ранните му години. Под *ранни години* следва да бъде разбирано времето до 1855 г., тъй като това е последната година, която преображенският монах записва в тефтерчето си. Най-ценен източник за тази част от живота на дивния скиталец е личният му бележник, съхраняван в ДА Велико Търново². За времето от близо век и половина, делящо ни от епохата на отец Матей, българската историческа наука все още е в дълг към тази интересна личност. Основен проблем при изследването на живота и делото му е, че личността на дивния будител остава в сянката на други свои съвременници. Освен класическият пример с Левски, фигурата на преображенския монах остава в сянката на други народни дейци като Христо Иванов – Големия, а името на Матей Преображенски най-често се среща из архивите на Димитър Общи, Васил Платнаров, Анастас Попхинов, Никола Обретенов и др. Предвид това, настоящата статия има за цел да повдигне два важни въпроса. Първият от тях е свързан

¹ ДА Велико Търново, ф. 21К, оп. 1, а. е. 95А, л. 3.

² ДА Велико Търново, ф. 21К, оп. 1, а. е. 95А.

с образа на отец Матей и неговата достоверност. Ще бъде поставен акцент и върху слабо проучения към момента въпрос за престоя на преображенския монах в Света гора Атон. Последният е важен, тъй като е свързан с първият от трите опита на дивния скиталец да създаде *perpetuum mobile*, а вероятно пребиваването в това свято място оказва влияние и върху медицинските познания на монаха.

При обзора на оскъдното Матеево наследство съществен проблем се оказва обстоятелството, че и до днес липсва фотография, която категорично да представя лика на великия скиталец. До голяма степен обществената представа за образа на отец Матей се формира от рисунка, дело на Недялко Каранешев³, към момента част от фонда на Горазд Й. Чолаков⁴. Датираният към 1885 г. портрет⁵ представя лицето на монах. По своите художествени качества, изображението не представлява нещо особено, дори напротив – представеният мъж с брада, мустаци и скуфия⁶ е кривоглед. През 1924 г. Данаил Кацев – Бурски издава „Дякон Игнатий – Васил Иванов Левски. Живот и дела“ В малкото по обем издание, предназначено за младежи, на стр. 30 е поместена фотография⁷, за която авторът твърди, че представя отец Матей Преображенски. Основен проблем на този портрет е, че е публикуван от автора без каквато и да е допълнителна информация. Не може обаче да бъде отречена визуална прилика между рисунката на Н. Каранешев и публикувания от Кацев – Бурски портрет. Сходството между двете изображения позволява да бъдат направени следните два извода. Първо – ако действителната датировка на рисунката е 1885 г., то вероятната фотография на Миткалото е била позната и по-рано. Второ – годината, в която Кацев – Бурски публикува портрета на дивния скиталец, навярно не е годината, в която ликът става известен. Очевидно, снимката е позната и по-рано, но през 1924 г. тя става широко обществено достояние. Общото между рисунката на Каранешев и снимката от Кацев – Бурски е липсата на недвусмислено свидетелство, че показват образа на отец Матей. Не са известни данни за фотографското ателие, мястото и годината на заснемане. Липсва подпис на отец Матей или някакво друго писмено свидетелство, което да потвърждава присъствието му на фотографията (какъвто е случаят със снимката на Левски, подарена на търновския революционер Сава П. Рашев). В този смисъл, споменатите дотук две

---

³ Недялко Каранешев – учител, художник и съставител на една от двете истории на Преображенската света обител.

⁴ Фондът съдържа фотографии и рисунки на дейци от Възраждането и Новото време като Иван Вазов, Димитър Греков, Константин Стоилов и мн. др.

⁵ ДА Велико Търново, ф. 1752, оп. 1, а. е. 126, л. 39

⁶ Скуфия – вид монашеско покривало за глава, известно още и като було.

⁷ Кацев – Бурски, Д. Дякон Игнатий – Васил Левски. Живот и дела. София, 1924. с. 30.

изображения не могат да бъдат приемани като категорични фотографии на Миткалото, още повече, публикуваната от Кацев – Бурски фотография е с твърде лошо качество.

Въпросът за фотографията на отец Матей е засегнат и от белочерковския свещеник Петко Франгов. Удостоил се с радостта да види свободна и независима България, на 3 август 1909 г. отецът заедно с трима свои другари посещава пещерата на отец Матей над търновския манастир „Света Троица“. По сведения на отец Петко, той самият е виждал портрета на великия скиталец, окачен върху пещерните стени по-рано, неизвестно кога⁸. Към лятото на 1909 г. споменатият портрет е изчезнал безследно, а историческата пещера на отец Матей е съсипана. Сведенията на белочерковския отец представляват ценност, дотолкова до колкото частично осветляват въпроса за лика на дивния скиталец. Очевидно, негов портрет е известен в началото на миналия век. Приемайки, че фотографията от Кацев – Бурски е публикувана най-късно от разгледаните дотук (през 1924 г.), то следите на Матеевия портрет се губят след 20-те години на миналия век.

През 2018 г. е преиздадена „Защита на Православието..“, която отец Матей публикува за пръв път през 1870 г. На първите страници е поместена фотография, за която се твърди, че представя отец Матей. Последната е част от колекцията на г-н Александър Алексиев. Както и при споменатите по-горе два портрета, при нея също отсъства каквато и да е информация, която да потвърждава коя е заснетата личност. Според самия Алексиев⁹, това е изгубена фотография на преображенския монах, открита в началото на 2007 г., а неин автор е Иван Доспевски (брат на известния възрожденски художник Н. Доспевски). На гърба на фотографията се чете надпис „ИВАН ЧО ДИНИТРИ ДОСПЕВСКИ ФОТОГРАФ“. Несъмнено на фотографията е представен духовник, заснет от И. Доспевски. Това обаче далеч не означава, че изображението е на отец Матей. Напълно възможно е снимката да представя брат на Рилската света обител или някой друг монах от манастирите около Самоков през 60-те г. на XIX в. Колекционерът отнася снимката към 60-те г. на XIX в., когато отец Матей посещава Рилския манастир. По ред причини подобна датировка е малко вероятна. Първо, защото няма категорични сведения отец Матей да посещава Рилския манастир. Известно е, че пребивава в Рилския метох в Търново, но за сигурно посещение на Рилската обител към момента е трудно да се говори. Второ, през 60-те г. на XIX в.

⁸ Франгов, П. Белочерковската чета в Дряновския манастир през 1876 г. Търново, 1909. с. 186 – 187.

⁹ Алексиев, А. Открита е фотография на отец Матей Светопреображенски // Минало, бр. 3, 2007 г., с. 5 – 6.

Миткалото преминава през Първата българска легия и по-скоро вече е революционен деец, отколкото духовник. Известно е, че през 60-те години на века отец Матей е част от Първата българска легия (1862 г.), хайдутува из западна Стара планина (1864 г.), обикаля из Троянско (1867 г.) завръща се в родния край където живее в пещера и започва да издава книги (1867 – 1869 г.). Следователно, датиране на фотографията към този период е малко вероятно, тъй като по това време отец Матей не е в района на Рилския манастир. Наред с това фотографията от Алексиев представя лице, което няма визуална прилика с монаха, рисуван от Каранешев и поместен от Кацев – Бурски. Трябва да се отбележи, че предполагаемата фотография от Алексиев е поместена като автентична такава на първата страница от преиздадената през 2018 г. „Защита на Православието“¹⁰.

Оскъдна представа за това как действително изглежда отец Матей дават някои негови съвременници. Летописецът на българските въстания Захарий Стоянов представя Миткалото при първата им среща в Русчук като *„окъсан, с пожълтяла от времето капа, която била едно време черна, с окърпени габровски калеври, а на расото му трябва да има кал и в най-сухото време“*¹¹. Според Филип Симидов, отец Матей е с *„лице кокалесто, брада рядка, кестеняво тъмна, очи сини и силно светещи, мустаци малки, поглед ясен, пронизващ и внушителен, чело широко, гладко и ведро. Ръст висок, физически як, силен и издръжлив“*¹². Един от все още живите революционери в годините на Нова България, о. Петко Франгов описва своя другар като *„висок, плещест, възслаб и грапавичък по лицето, човек с малки мустаци и рядка кестенява брада, очи сини, физическа сила достатъчно“*¹³. Според летописеца на въстанието в Първи търновски революционен окръг, Миткалото е *„...с висок ръст, здраво телосложение, средна брада, подстригани тъмнокестеняви мустаци, мургаво сипаничево лице и с извънредно жив, пронизателен поглед“*¹⁴. Най-пълното физическо описание на дивния скиталец е дело на Йоаким Бакалов. *„Отец Матей беше вънкашно доста неприличен. Когато говореше, показваха му се предните зъби навън. Те бяха бели и едри. Лицето му беше грапаво от сипаница. Имаше среден ръст. Калимявката му, джобето и антерията бяха много изтъркани и оплескани. Капата,*

¹⁰ Петров, М. Защита на Православието нападнато от протестантските мисионери с разни брошури. Велико Търново, 2018.

¹¹ Стоянов, З. Записки по българските въстания. София, 1981. с. 75 – 76.

¹² Бурмов, А. Книжовната дейност на отец Матей. Църковна и нравоучителна книжнина// Духовна култура, 1935, №64, с. 233 – 240.

¹³ Франгов, П. Белочерковската чета в Дряновския манастир през 1876 г. Търново, 1909. с. 186.

¹⁴ Марков, Хр. История на 9-те дни в Дряновския манастир. Търново, 1912. с. 11.

плетена от вълнена прежда и боядисана от ластуните на зелени орехи, имаше тъмножълт цвят. Същата боя имаха расото и антерията, на много места съдирани и кърпени. Един кожен пояс върху подрасника, с един жълт чапраз се виждаше на кръста му. Брадата, мустаците и косата прошарени с бели косми...“¹⁵.

Така описаните физически характеристики на дивния скиталец навеждат на извода, че по-вероятен негов портрет представляват фотографията от Кацев – Бурски и рисунката на Н. Каранешев. За разлика от тях, снимката от колекцията на Алексиев най-малкото не представя монах с рядка брада и грубо лице, както отец Матей е описан от своите съвременници. Въпреки това, българската историческа наука все още не познава фотография (било то музеен експонат или част от частна колекция), която категорично да представя образа на Матей Преображенски.

Що се отнася до втория въпрос, който беше загатнат в началото на статията, трябва да се каже, че често, не без основание, отец Матей е определян за „българския да Винчи“. Въпреки четирите столетия, разделящи двете личности, приликите са налице. И двамата гении прекарват живота си далеч от родното място. В единия случай това се случва между Флоренция, Рим, Милано и Франция, а Матеевото житие преминава из Света гора, Влашко и Белград. Несъмнено, сред приликите се откроява и изобретателската наклонност у двамата. В ренесансовия случай е изразена в стремежът за създаване на летящи машини, бойни съоръжения, гигантски арбалет и подемен механизъм. Подобно на него, преображенският монах сътворява вечен календар, водна помпа и модели на оръжие. По историческа ирония една част от идеите на двамата остават нереализирани и от гледище на съвременното само звучат правдоподобно. И отец Матей, и да Винчи посвещават време на това да създадат вечно движеща се машина или *perpetuum mobile*. Общото между двата модела е, че са базирани изцяло на вода (в единия случай на светогорския бряг, а в другия – край италианска река).

Всъщност, коментирайки въпроса за амбицията на преображенския монах да създаде вечно движеща се машина, е редно да се отбележи, че отец Матей посещава Света гора Атон през 1851 – 1852 г. Това обстоятелство е саморъчно отбелязано от дивния скиталец в неговия бележник, а като най-значимо следствие от престоя му в Светогорската пустиня е опитът да създаде именно *perpetuum mobile*. В случая вероятно става въпрос за мелница, която се задвижва сама от силата на морските вълни и с

---

¹⁵ Бакалов, Й. Спомени и разкази за въстанието в село Батошево и дейността на габровската чета там в 1876 г. 1926. с. 26 – 28.

помощта на пясъка. Теорията, че отец Матей прави своя пръв опит за вечно движещ се механизъм на светогорския бряг се поддържа от Ал. Бурмов, Т. Драганова, О. Маждракова – Чавдарова, Ил. Пехливанов и други изследователи на делото му. Александър Бурмов и Илия Пехливанов твърдят, че преобращенският монах инвестира значителна сума в този си опит (според Пехливанов това са 8 000 гроша взети назаем от хилендарския игумен)¹⁶. Съществуват различни мнения относно това как отец Матей стига до подобна идея. Най-голяма светлина по въпроса отново внася Ил. Пехливанов, твърдейки че отец Матей изпада в конфликт с двама гръцки монаси, вследствие на което е наказан с преместване в обител на Беломорския бряг. Същият автор заедно с ик. Асен Петков поддържа и теорията, че на Атон отец Матей се среща с дубровнишки монах от когото научава италиански и получава книга за астрономията, приливите и отливите. Фактът, че от една страна подобна среща не е доказана, а и отсъствието на Матееви чертежи до момента не внася категорична достоверност в последните твърдения. Напълно възможно е по време на престоя си в Света гора отец Матей да чете книги и по физика, предвид богатото съдържание на светогорските библиотеки.

Отделно конфликтът с гръцките монаси също заслужава внимание по осветляване на разглеждания проблем. В тази връзка трябва да се отбележи, че българският манастир Зограф в средата на XIX в. е със статут на общежитие, т.е. не е изключено и присъствието на гръцки монаси в обителта. И Хилендар, и Зограф се намират далеч от морския бряг, което отхвърля възможността отец Матей да конструира своя *perpetuum mobile* в българска обител. Затова пък, двата манастира, разположени на морския бряг и съответно в близост до Зограф, са Ватопед и Дохиар. При такива условия е много вероятно преобращенският монах да конструира своята мелница на бреговете около тези два манастира. Подобно твърдение е подкрепено от написаното от самия отец Матей в първите глави на „Чудное повествование“. Там той говори за престоя си в Света гора и една пустиня „*що е близо при едно море на северната страна*“ (манастирът Ватопед се намира именно в североизточната част на Атонския полуостров). По-нататък в изложението дивният скиталец открито споменава завръщането си във Ватопед¹⁷.

В крайна сметка, опитът на преобращенският монах да създаде вечно движеща се машина на Беломорския бряг завършва с неуспех. Това обаче далеч не пречупва

---

¹⁶ Пехливанов, И. Преображения Матееви. София, 1981. с. 60.

¹⁷ ДА Велико Търново, ф. 21К, оп. 1, а. е. 95А, л. 165 – 167.

желанието му и по-късно отец Матей ще се опита още два пъти да създаде *perpetuum mobile* – в Батошевския манастир и в пролома на Янтра при Преображенския манастир (Дервента). Описание на вечно движещо се желязно колело се среща отново в „Чудное повествование“ на страниците на Матеевия бележник¹⁸. Тефтерчето на преображенския монах е с датировка от февруари 1853 г., както той само отбелязва. Следователно, към този момент отец Матей вече познава идеята за вечно движещ се механизъм, което от своя страна потвърждава теорията, че дивният скиталец се среща с идеята за подобно съоръжение именно на Света гора.

Тук е мястото да се каже, че в българската историография все още се срещат противоречиви мнения за това колко години отец Матей прекарва на Света гора Атон. Различни изследователи на неговото дело считат, че той живее там между 8 и 12 години. Според Пенчо Кубадински, дивният скиталец прекарва десет години на Света гора, а присъствието му по тези свети места погрешно е датирано към 1849 г.¹⁹ (*Кубадински, 1988: 21*). Грешка с датировката допуска и Ал. Бурмов. В една от биографичните справки на отец Матей се твърди, че той прекарва дванадесет години на Атон в периода 1850 – 1862 г.²⁰ Друг ранен изследовател на отец Матей – Недялко Каранешев също погрешно твърди, че на Света гора отецът прекарва дванадесет години²¹. При последния е твърде вероятно объркване и смесване на делото на отец Матей с това на възстановителя на преображенския манастир – отец Зотик, тъй като инокът прекарва дванадесет години на Света гора (1809 – 1821 г.)²². Всъщност, поддръжниците на тази погрешна теза, относно престоя на преображенския монах на Света гора, се характеризират с това, че са по-ранни изследователи на Матеевото дело и по една или друга причина не са напълно запознати с документалното наследство на отца, достигнало днес до нас. Така, други учени от по-ново време вече ограничават престоя на Матей Преображенски по тези места едва до една година²³. Този своеобразен диспут обаче намира своето решение единствено от записаното в тефтерчето на великия скиталец, където той сам отбелязва: *„В светая атонска гора ходих в лето 1851. Дойдох си на 1852“*.

---

¹⁸ ДА Велико Търново, ф. 21К, оп. 1, а. е. 95А, л. 70

¹⁹ Кубадински, П. Прослава на великия скиталец отец Матей Преображенски// Отец Матей Преображенски Миткалото. София, 1988. , с. 21

²⁰ Отец Матей Преображенски – Миткалото. Биографична справка// Матей Преображенски, В. Търново., 1965., с. 11.

²¹ Кананешев, Н. История на общежителния манастир Св. Преображение Господне. Търново, 1927. с. 78.

²² Кананешев, Н. История на общежителния манастир Св. Преображение Господне. Търново, 1927. с. 27.

²³ Ковачев, Н., Легопис на отец Матей Петров Преображенски – Миткалото// Отец Матей Преображенски Миткалото. София, 1988. с. 11.

До момента, своето категорично решение не намира и въпросът кои места в Света гора посещава отец Матей. Обликът на Атон в средата на XIX век е малко по-различен от този в съвременното. Ако днес българското духовно присъствие на Света гора е сведено единствено до манастира Зограф, то през 50-те г. на XIX в. изцяло под опеката на българското светогорско монашество са поне 4 значими обекта – манастирите Зограф и Хилендар²⁴, заедно със скитовете „Св. Богородица Ксилургу“ (от гръцки „Дърварка“)²⁵ и „Св. Димитър“²⁶ (известен още като скитът Лак или Лакоскит). В животоописанието на отец Зотик Н. Каранешев твърди, че инокът прекарва част от престоя си на Света гора именно в скита Лак. В този ред на мисли може да се допусне, че отец Матей също посещава този по това време български скит, а и е от значение фактът, че споменът за о. Зотик е все още жив в средите на преображенското братство.

Съвсем понятно е, отец Матей да посети българските обители на Света гора. Проблемът около посещението му на Атон се задълбочава поради приетото от монашеската общност разделение на манастирите на киновии (общезителни) и идиоритми (необщезителни). По своята същност, двете форми на управление се различават най-вече по това, че идиоритмата (необщезитието) предоставя на братята повече самостоятелност в известен смисъл – монасите имат право на собственост, могат да живеят по своя лична преценка (напр. да се издържат от ръководение), а общи са единствено жилището и богослужението. Общежитието, или киновията е подвластно на по-строги порядки – обителта се ръководи от устав; начело на манастира стои игумен, чиято воля се изпълнява безпрекословно, а обителта осигурява всичко необходимо за съществуването си – храна, облекло, подслон и др. Към края на XIX в. общежителни манастири на Света гора са Зограф, Есфигмен, Кутлумуш, Каракал, Ксиропотам, Симонопетра, Григориат и др. За разлика от тях, по това време Хилендар е със статут на идиоритма. От двете големи български обители на Света гора по това време Хилендар е по-укрепнал, за разлика от Зограф, който към следата на XIX век търпи големи проблеми по отношение на икономическото и стопанското си състояние. Интересен е и въпросът за националната принадлежност на обителите. Въпреки формалната власт на Цариградския патриарх над светогорските манастири, Зограф винаги възприема себе си като славянобългарски манастир. Такъв е и случаят с руския манастир „Свети Пантелеймон“.

²⁴ Манастирът Хилендар става сръбски едва през 1900 г.

²⁵ Скитът „Ксилургу“ е изцяло заселен с българи в периода 1818 – 1972 г.

²⁶ До 1754 г. скитът е български, впоследствие предаден на влашки монаси.

Богатите библиотеки на Зограф и Хилендар съхраняват освен жития и служби на светии, също и препис на Манасиевата хроника; кратка история на българския народ известна като „Зографска история“ (1785 г.), в която се споменават царете Тривелий (вероятно Тервел), Асен Велики, Муртагон (вероятно Омуртаг), Борис, Симеон, Петър, Самуил, представеният като Йоан Добри Калоян и мн. др.; препис на „За буквите“ от Черноризец Храбър (XVI в.), както и множество дарствени грамоти на търновските царе Иван Асен II, Константин Тих Асен, Иван Александър и др. Наред с това, към българския манастир Зограф по това време функционират шивашка, обушарска и железарска работилница; продължава да съществува болница (чието начало някои отнасят към XV в.), печатница, училище²⁷ и дори фотолаборатория. Всичко това, съвсем органически привлича любознателната личност и интереса на отец Матей. Още повече както бе отбелязано по-рано, а по-късно в настоящото изложение ще се потвърди – отец Матей несъмнено познава „История славянобългарска“ на Паисий Хилендарски.

Твърде вероятно е отец Матей да пребивава в манастира Хилендар главно поради две причини. Има сигурна връзка между Преображенския манастир и Светогорските обители. Така през 1906 г. в манастира „Свето Преображение“ приключва земния си път роденият в с. Хотница през 1831 г. архимандрит Антим Хилендарец. Според Н. Каранешев, последният е игумен на Хилендар и ктитор на Преображенската света обител. Липсата на все още обнародван подробен хронологичен списък на хилендарските игумени е своеобразен проблем при доказване на такава теория. Единствените категорични, макар и частични свидетелства за връзките на Търново и региона с Атон се свеждат до регистрирането на игумени от областта. Така например, с положителност е известно, че в края на XVIII в. царската лавра Хилендар има за игумен архимандрит Даниил от Габрово. До края на XIX в. манастирът Зограф също има игумени от Търново. Това са Йоан (1868 – 1869) и Йосиф (1888 – 1891)²⁸. Престоят на Матей Преображенски в лаврата Хилендар е вероятен и поради още един факт. В библиотеката на обителта се съхранява медицинска книга с датировка от периода XV – XVI в. – т. нар. Хилендарски медицински кодекс²⁹. Както е известно, отец Матей е и

²⁷ Наред с Атонската академия на Е. Вулгарис, училище функционира и към зографската църква „Св. Георги“ разположена на хълм западно от манастира.

²⁸ Даскалов, Г. Зограф в „обятията“ на гръцката държава XX век. София, 2012. с. 411.

²⁹ Хилендарски медицински кодекс – един от най-големите сборници с медицинско съдържание на Света гора. Въпреки поствизантийското си съдържание (комбинация между антична медицина и християнска благотворителност), Кодексът е изпълнен с рецепти на различни медици от VII до XIII в. Срещат се

народен лечител. Тук възниква въпросът дали Миткалото се е запознал с кодекса, ако действително е посетил Хилендар. Липсата на каквато и да е пагинация, номерация и цялостен ред в светогорските библиотеки превръща отговорът на този въпрос в трудна задача. Трудна, но не невъзможна.

Освен изцяло българските Зограф и Хилендар, се отличават и връзките на други светогорски обители с българския народ в средата на XIX в. Първоначално основан като български, манастирът „Св. Павел“ (Ксиропотам) също се радва на интерес от страна на българите през вековете. Неговата библиотека съхранява ценни славянски ръкописи, като през 1837 г. манастирът подарява на англичанина Робърт Кързън четвроевангелието на цар Иван Александър и т.нар. Видинско евангелие. Един от най-значимите светогорски манастири Ватопед също е свързан с българите, тъй като ктитори от Търново и Габрово изграждат част от северното крило на манастира. В края на XIX в. Ватопед е със статут на идиоритма, а според йеродякон Харалампий Преображенски към 60-те години на XIX в. част от братството на обителта са 60 българи³⁰. Третата славянска обител – руският манастир „Св. Пантелеймон“ също е пазител на ценни славянски ръкописи, а обителта е сред онези на Света гора, към които функционира и болница. Не е изключено именно поради тези два факта, отец Матей да посещава и този манастир, чието братство по това време наброява над 1000 монаси³¹.

От съществено значение за настоящото изложение е фактът, че през 1852 г. Захарий Зограф също се намира в Света гора, където изписва Великата лавра³². Там самоковският живописец прекарва седемнадесет месеца между 1851 г. и първите месеци на 1853 г. като работи и за конака на Зографския манастир. Към момента не може да бъде потвърдена среща между двамата възрожденци на Света гора, но те със сигурност са се срещали по-рано, когато в периода 1848 – 1851 г. Захарий Зограф изписва главната църква на манастира „Свето Преображение“. Трудно може да бъде доказано лично познанство между двамата, но вероятното въздействие на Захариевото творчество върху делото на отец Матей може да бъде търсено в създадения от отца през 1870 г. Вечен календар, който има поне визуална прилика с Колелото на живота. Дори и да има

имената на Хипократ, Аристотел, Авицена, Герхард от Кремона, Гилбертус Англикус и много други. Изложението му е изпълнено с трактати за треската, кръвопускането, сърдечните и женските болести.

³⁰ Преображенски, Х. Пътеводител по Атонската Света гора и показател на светите ѝ паметници. София, 2002. с. 41.

³¹ Преображенски, Х. Пътеводител по Атонската Света гора и показател на светите ѝ паметници. София, 2002. с. 90.

³² Според житието на св. Евтимий Търновски, последният патриарх на средновековна България също прекарва част от живота си във Великата Лавра.

някакво познанство между двамата, скорошната смърт на Захарий Зограф през юни 1853 г. осуetyава разгръщането на контактите им.

Въпреки, че в съвременното липсват категорични сведения за тази част от живота на отец Матей, не е невъзможно престоят му на Света гора да бъде осветлен. Очевидно, българската историческа наука познава и други примери в тази насока, какъвто е примерът със смъртната година на Паисий Хилендарски. Полемиката около годината, в която отец Паисий приключва земния си път е решена с помощта на епархиален поменник от манастир Зограф³³. В графата „Йеромонаси от различни обители“ е отбелязано, че отец Паисий умира през 1773 г. Към същата година е регистрирана и смъртта на монах Доротей от манастира Дионисиат. Очевидно не само зографци, а и светогорци въобще имат навика да записват всичко, което се случва. Колко средства постъпват, от кого, от кое населено място, кой умира в обителта им и редица други наглед дребни, но съществени подробности. В този ред на мисли, пред българската историческа наука стои задачата да проучи обстойно престоя на отец Матей в Света гора. Подобна цел не е трудно постижима, стига да се прегледат всички записки на светогорските обители и да бъдат събрани данни за това кои са посетителите на манастирите за 1851 и 1852 г.

С престоя си на Света гора, отец Матей може да бъде причислен към екзарх Антим (приел монашество в Хилендар през 1837 г.), Натанаил Охридски (брат на Зографската св. обител), нишавския митрополит Партений, Иларион Макариополски, Неофит Бозвели и редица други български възрожденци свързали живота и делото си с градината на Пресвета Богородица.

Въпреки близо 150-те години които ни делят от епохата на отец Матей все още пред делото на тази необикновена личност стоят въпроси с неизвестен отговор. Така например, българската историческа наука все още не познава категоричен образ на дивния скиталец. Вероятно през 20-те години на миналия век фотографията му изчезва безвъзвратно...или чака да бъде открита. По подобие на множество възрожденски българи, дивният скиталец също свързва живота си със Света гора. В градината на Пресвета Богородица, монахът за пръв път влага усилия в изграждането на *perpetuum mobile* и вероятно се запознава по-подборно с медицинските похвати. Натрупаните там

---

³³ Христов, Хр. Паисий Хилендарски// История на България, т. 5. София, 1985. с. 147.

опит и познание ще му послужат по-късно – в единия случай отново да конструира вечен двигател край Батошево и Търново, а в другия да спаси човешки животи.

ABOUT SOME LITTLE KNOWN ASPECTS OF THE LIFE OF FATHER MATTHEW THE TRANSFIGURATION

(In the footsteps of a photograph and the idea of perpetuum mobile)

Yordan Raykov

In his revolutionary activity, V. Levski met a faithful companion in the person of father Matthew Preobrazhenski. Despite the 150 years that separate us from the time of the great monk, his life and work are still poorly studied. For example, it is not yet known what Father Matthew looked like and whether his popular image is credible at all. As he himself notes, in 1851 - 1852 Father Matthew was on Mount Athos. His stay there is connected with his first attempt to create a perpetually moving mechanism (perpetuum mobile). This part of his life also is poorly studied to this day.

ИЗПОЛЗВАНИ АРХИВНИ МАТЕРИАЛИ И БИБЛИОГРАФСКИ ИЗТОЧНИЦИ

Архивни материали

1. ДА Велико Търново, ф. 21К, оп. 1, а. е. 95А - Бележник на отец Матей Преображенски..
2. ДА Велико Търново, ф. 1752, оп. 1, а. е. 126, л. 39 - рисунка на отец Матей
3. ДА Велико Търново, ф. 1278, оп. 2, а. е. 2 - непубликуван ръкопис на ик. Асен Петков „Отец Матей Преображенски (Миткалото) – кратка биография“.

Литература

1. Алексиев, А. Открита е фотография на отец Матей Светопрображенски // Минало, бр. 3, 2007 г., с. 5 – 6.
2. Бакалов, Й. Спомени и разкази за въстанието в село Батошево и дейността на габровската чета там в 1876 г., Изд. чит. „Помощ“, 1926.
3. Бурмов, А. Избрани произведения , т. 2. София, 1974.
4. Даскалов, Г. Зограф в „обятията“ на гръцката държава ХХ в. София, 2012.
5. Драганова, Т. Матей Петров Преображенски// Студии по история. В. Търново, 1973, с. 263 – 324.
6. Драганова, Т. Отец Матей Преображенски Миткалото. София, 1988.
7. Енев, М. Атон. Манастирът Зограф. София, 1994.
8. Енев, М. Захарий Зограф на Атон. София, 2010.
9. Каранешев, Н., История на общежителния манастир Св. Преображение Господне. В. Търново, 1927.
10. Кацев – Бурски, Д. Дякон Игнатий – Васил Иванов Левски. Живот и дела. София, 1924.
11. Ковачев, М. Зограф. Изследвания и документи. София, 1942.

12. Кубадински, П. Прослава на великия скиталец отец Матей Преображенски// Отец Матей Преображенски Миткалото. - София, 1988. , с. 21
13. Маждракова- Чавдарова, О. Нови данни за отец Матей Преображенски из един новооткрит негов ръкопис от 1853 г.// Известия на Държавните архиви, кн. 18. София, 1970, с. 163 – 177.
14. Марков, Хр. История на 9-те дни в Дряновския манастир. В. Търново, 1912.
15. Марковски, М. Спомени и очерки из българските революционни движения. София, 1976.
16. Павликянов, К. История на българския светогорски манастир Зограф от 980 до 1804г. София, 2005
17. Петров, М. Защита на Православието нападнато от протестантските мисионери с разни брошури. В. Търново, 2018.
18. Пехливанов, И. Преображения Матееви. София, 1981.
19. Преображенски, М. Пътеводител по Атонската Света гора и показател на светите ѝ паметници. София, 2002.
20. Стоянов, З. Записки по българските въстания. София, 1981.
21. Унджиев, Ив. Васил Левски. Биография. София, 2017.
22. Франгов, П. Белочерковската чета в Дряновския манастир през 1876 г. Търново,1909.
23. Христов, Хр. Паусий Хилендарски// История на България, т. 5. София, 1985. с. 147.